

Элеманова Р.Т.

изденүүчү

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

[rimmaelemanova@mail.ru](mailto:rimmermanova@mail.ru)

СОВЕТ МЕЗГИЛИНДЕГИ ЧҮЙ ОБЛУСУНУН ӨНӨР ЖАЙЫНЫН ӨНҮГҮШҮ (биринчи бөлүгү)

Аннотация: Төмөндөгү макалада совет мезгилиндеги Чүй облусунун өнөр жай тармагынын өнүгүшү каралмакчы. Советтик мезгилдеги Кыргызстандын жеңил өнөр жайынын өнүгүшүнүн кыскача тарыхын карап чыгуу менен бирге негизги жетишкендиктери жана көйгөйлөрү, калктын керектөөсү үчүн продукциялардын өндүрүлүп чыгарылышы кандай деңгээлде болгону анализденип, чагылдырылат. Мындан тышкары жасалган буюмдардын сапатына, түзүлгөн ошол учурдагы шарттарга баа берилет. Негизи эле Кыргызстандын экономикасын изилдөөдө, советтик мезгилди анализдеп чыгуу маанилүү деп эсептейбиз. Дегеле Кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн тарыхында советтик мезгилде өлкөнүн өнөр жайынын өнүгүүсү эң жогорку деңгээлге жеткендигин билебиз. Советтик мезгилдеги өлкөнүн жеңил өнөр жайынын өнүгүү аспектилерин изилдөө менен катар азыркы тапта эгемендүүлүк убагында ар кандай тармак боюнча ишканалардын өнүгүүсүн алдыга жылдыруу же калыбына келтирүүгө болоорун, кайсы өндүрүш тармагы үчүн чийки зат жана эмгек ресурстары үчүн объективдүү жана субъективдүү шарттардын бар экендигин аныктоого жардам берет.

Негизги сөздөр: тарыхнаама, Ата Мекен тарыхы, Чүй облусу, социалдык, маданий, экономикалык, аймак таануу.

Элеманова Р.Т.

соискатель

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

[rimmaelemanova@mail.ru](mailto:rimmermanova@mail.ru)

ПРОМЫШЛЕННОЕ РАЗВИТИЕ ЧУЙСКОЙ ОБЛАСТИ В СОВЕТСКИЙ ПЕРИОД (первая часть)

Аннотация: В данной статье будет рассмотрено развитие промышленного сектора Чуйской области в советский период. Наряду с обзором краткой истории развития легкой промышленности Кыргызстана в советский период анализируется и отражаются основные достижения и проблемы, уровень производства продукции для потребления населения. Кроме того, будет оценено качество выпускаемой продукции и существующие условия. В основном мы считаем важным анализировать советский период при изучении экономики Кыргызстана. В целом мы знаем, что в истории кыргызской государственности промышленное развитие страны достигло самого высокого уровня в советской период. Наряду с изучением аспектов развития легкой промышленности страны в советский период, это помогает определить, возможно ли опережение или восстановление развития предприятий различных отраслей в

период независимости, для какой производственной отрасли существуют объективные и субъективные условия для сырьевых и трудовых ресурсов.

Ключевые слова: историография, Отечественная история, Чуйская область, социальные, культурные, экономические, регионоведение.

Elemanova R.T.

Aspirant

Kyrgyz State University named after I. Arabaev

Bishkek c.

rimmaelemanova@mail.ru

INDUSTRIAL DEVELOPMENT OF THE CHUI REGION DURING THE SOVIET PERIOD (first part)

Abstract: The following article will consider the development of the industrial sector of Chui region during the Soviet period. Along with reviewing the brief history of the development of light industry of Kyrgyzstan during the Soviet period, the main achievements and problems, the level of production of products for the consumption of the population are analyzed and reflected. In addition, the quality of the existing conditions will be assessed. Basically, we believe that it is important to analyze the Soviet period when studying the economy of Kyrgyzstan. In general, we know that in the history of Kyrgyz statehood, the industrial development of the county reached the highest level during the Soviet period. Along with the study of the development aspects of the light industry of the country during the Soviet period, it helps to determine whether it is possible to advance or restore the development of enterprises in various fields during the period of independence, for which production industry there are objective and subjective conditions for raw materials and labor resources.

Keywords: historiography, history of the Motherland, Chui region, social, cultural, economic, regional studies.

XX кылымдын 50-60-жылдарында Кыргызстандагы өнөр жай курулушунун жана урбанизациянын динамикасы талдоого алынат. Бул мезгилде өнөр жай курулушу масштабдуу өнүгүү этаптарына жеткендиги белгиленген. Жаңы шаарлар жана жумушчу борборлордун пайда болушу өлкөнүн өнөр жайынын күчтүү өнүгүү багытын көрсөткөн. Шаар калкынын саны 1926-жылдан 1970-жылга чейин 9 эсеге көбөйгөнү урбанизациянын тездик менен жүргөнүн көрсөтөт. Бул көрсөткүч Кыргызстанда өнөр жайдын өнүгүүсү калктын шаарларга агылып келишине түрткү болгонун тастыктайт. 1970-жылдын башында республикада жалпысынан 15 шаар жана 35 шаарча болгон. Бул сан өнөр жайлык жана социалдык инфраструктуранын активдүү түрдө кеңейгенин чагылдырат. Жаңы шаарлардын жана жумушчу борборлордун пайда болушу калкты жумуш менен камсыз кылууну жана жашоо шарттарын жакшыртууну максат кылгандыгын көрсөтөт. Шаар калкынын санынын өскөнү айылдык жашоочулар шаардын ыңгайлуу шарттарына өтүүгө аракет кылганын билдирет. Кыргызстандын өнөр жай тармагынын жана урбанизациясынын 50-60-жылдардагы өнүгүү этабын мүнөздөйт. Бул мезгилде өнөр жай курулушу калктын социалдык түзүмүнө, жашоо шарттарына жана демографиялык өзгөрүүлөрүнө олуттуу таасирин тийгизген. Муну менен урбанизациянын экономикага жана социалдык жашоого тийгизген таасирин аныктоого болот. Жаңы шаарлардын жана жумушчу борборлордун өзгөчөлүктөрү жана өнүгүү динамикасын

көрсөк болот. Кыргызстандагы өнөр жай курулушун пландоо жана башкаруу стратегияларын анализдөөгө болот [8, 168-6].

Экинчи дүйнөлүк согуштан кийинки Кыргызстанда жана анын ичинде Чүй облусунун өнөр жайынын өнүгүшүнүн өзгөчөлүктөрүндө эмгек ресурстарынын ашыкча болушу байкалган. Бул өндүрүштүк жана экономикалык багыттарды тандоодо маанилүү фактор болгон. Аз эмгек талап кылынган машина куруу өнөр жайынын өнүгүшү артыкчылыктуу болгон. Бул чечим ашыкча эмгек ресурстарын пайдалануу зарылдыгын азайтууга жана өндүрүштү эффективдүү кылууга багытталган. Машина куруу өнөр жайы өнүккөндүгү Кыргызстанда өнөр жай ишканаларын уюштурууда жогорку автоматташтыруу деңгээлге жетүү аракети болгонун көрсөтөт. Эмгек ресурстарынын ашыкчалыгын жөнгө салуу өнөр жай тармактарын туура тандоо аркылуу ишке ашырылат. Социалдык жана экономикалык маанилүү болгон жана калкты жумуш менен камсыздоо мурдакыдай эле башкы максат бойдон калды. Машина куруу өнөр жайынын өнүгүшү жумушсуздуктун деңгээлин төмөндөтүүгө жана экономиканын стабилдүүлүгүн камсыз кылууга жардам берген. Бул тармак Кыргызстанда технологиялык жана инфраструктуралык өнүгүү үчүн негизги пайдубал болгон. Машина куруу өнөр жайынын өнүгүүсү экономикалык өнүгүүнүн башка тармактарына тийгизген таасирин белгилүү окумуштуу В.И. Кумсковдун иштеринен билсек болот. Анын иликтөөсү боюнча Кыргызстандын согуштан кийинки өнөр жай стратегиясын изилдөөдө өзүнүн илимий тыянагын чыгарган [13, с.11].

1970-жылы Фрунзе жана Ош шаарлары Кыргызстандын өнөр жай борборлору катары калыптанган. Бул алардын өлкөнүн экономикалык өнүгүүсүндө маанилүү роль ойногонун далилдейт. Аймактык өнүгүү жана өнөр жай ишканаларынын концентрациясы социалдык-экономикалык туруктуулукту камсыздоо негизги факторлордон болгон [11].

Фрунзе (азыркы Бишкек) шаарынын экономикалык жана өнөр жайдын өнүгүүсүнө байланыштуу маалыматтар келтирилген. Ал республикадагы өнөр жай ишканаларынын басымдуу бөлүгүн топтоочу борбор катары мүнөздөлөт. Фрунзе шаары экономикалык өнүгүү деңгээли боюнча алдыда болгон. Бул шаар өнөр жайдын жана экономикалык өнүгүү жолундагы активдүү борбор катары саналат. Шаарда 86 өнөр жай ишканасы жайгашкан, алар өлкөнүн өнөр жай өндүрүшүнүн маанилүү бөлүгүн түзгөн. Бул факт шаарды индустриалдык борбор катары мүнөздөлөт. Шаар химиялык өндүрүштүн 94,8% өндүрүлүп, бул тармакта доминанттык позицияны ээлеген. Машина куруу жана металл иштетүү 62% өндүрүш бул тармакка тиешелүү болуп, бул индустриалдык өнүгүүнүн стратегиялык багытын көрсөтөт. Жеңил өнөр жайда 53,6% өндүрүш бул тармакка таандык, бул текстиль жана керектөөчү товарлардын өндүрүшүндө шаардын маанилүүлүгүн тастыктайт. Азык-түлүк өнөр жайында 40,6% өндүрүш азык-түлүк тармагына тиешелүү, бул шаар калкынын азык-түлүк менен камсыздалышында жана айыл чарба продукциясын кайра иштетүүдө манилүү роль ойногонун көрсөтөт. Жергиликтүү муктаждыктарды камсыздоо боюнча Фрунзедеги ишканалар өлкө калкынын өндүрүш керектөөлөрүн камсыздоого багытталган. Бул экономикалык жана социалдык туруктуулукту бекемдөөдө чоң салым кошкон. Өнөр жайдын концентрациясы Фрунзедеги өнөр жай ишканаларынын ар түрдүүлүгү шаарды экономикалык жактан атаандаштыкка жөндөмдүү жана борборлошкон аймак кылган. Фрунзенин өндүрүш тармагында лидерлик позициясы башка аймактарынын өнүгүүсүнө салыштырмалуу теңсиздикти жараткан. 1970-жылдарда Кыргызстандын экономикалык жана өнөр жайдын борбору болгон. Шаар химиялык өндүрүш, машина куруу, жеңил өнөр жай жана азык-түлүк

өндүрүшүндө доминанттык позицияга ээ болуп, өлкөнүн экономикалык жана социалдык өнүгүүсүнө олуттуу салым кошкон [10].

Кыргызстандын өнөр жай тармагынын тарыхый өнүгүүсүн жана Советтер Союзу мезгилиндеги экономикалык иш-чараларды сүрөттөйт. Негизги аспект өнөр жай тармактарынын көптүгүнө басым жасалат. Кыргызстанда жалпы 100дөн ашык өнөр жай тармаги ачылганы айтылат. Бул өлкөнүн өндүрүш потенциалынын кеңири болушу жана экономиканын ар түрдүү тармактарда өнүгүшү тууралуу маалымат берет. Өнөр жай тармактарынын өнүгүшүн жана анын экспорттук активдүүлүгүн өнөр жайында таш көмүр жана курулуш материалдарын өндүрүү иштери юштурулгандыгы айтылат. Бул тармактардын экономика даги мааниси чоң, себеби таш көмүр энергетика жана өнөр жайда колдонулса, курулуш материалдары инфраструктуранын өнүгүшү үчүн маанилүү.

Айыл чарба жана тоо кен иштетүү Кыргызстанда айыл чарба жана тоо кен иштетүү өнөр жайлары менен катар башка өнөр жай тармактары да өнүккөндүгү айтылат. Бул Кыргызстандагы өнөр жайдын эки негизги тармагынын - айыл чарбасы жана тоо кен иштетүү - экономикалык мааниси чоң экенин белгилейт. Электр кыймылдаткычтары жана электр аспаптарын өндүрүү жолго коюлгандыгы айтылат. Бул өлкөнүн өнөр жайында энергетика жана техника жабдууларды чыгаруу боюнча өсүш болгонун көрсөтөт. Электр кыймылдаткычтары жана аспаптары өндүрүү технологиялык өнүгүүнүн жана заманбап жабдууларды чыгаруунун маанилүү белгиси болуп эсептелет.

Совет доорундагы өнөр жайынын өнүгүшү жана өлкөдөгү ар түрдүү өнөр жай тармактарынын пайда болушу тууралуу сөз болуп жатат. Бул мезгилдин тарыхый контекст в түшүнүү үчүн Советтер Союзунун экономикалык жана өнөр жайдык өнүгүүсүн эске алуу маанилүү. Советтер Союзу мезгилинде (1922–1990-жж.) Кыргыз Республикисы Советтер Союзунун курамында болуп, өлкөнүн өнөр жайынын жана инфраструктурасынын негизги өнүгүүсү ошол учурда болуп өтү. Бул мезгилде, өлкө индустриализациян үзгүлтүксүз өнүгүүсүн башынан өткөрдү. Индустриализация жана экономикалык өсүш 1930-жылдардан баштап Советтер Союзунда индустриализацияны тездетүү үчүн атайын иш чаралар көрүлө баштады. Бул өлкөлөрдө көптөгөн жаңы өнөр жай тармактары түзүлүп, айыл чарба жана тоо кен иштетүү менен катар өндүрүштүк секторлорго басым жасалды. Кыргызстанда да тоо кен иштетүү (жер астындагы ресурстарды казып алуу жана айыл чарба тармактары өнүгүп, алардын негизинде жаңы өнөр жай тармактары пайда болду. Кыргызстандагы өнөр жай тармактарындагы өнүгүүнү жана өлкөнүн экономикасындагы экспорттук активдүүлүктү жогорулаткан. Кыргызстанда таш көмүр иштери жана курулуш материалдарын өндүрүү иши юштурулгандыгы айтылат. Таш көмүр иштери маанилүү ролду ойнойт, анткени көмүр — электроэнергиясын өндүрүү үчүн колдонулган негизги ресурстардын бири. Курулуш материалдарын өндүрүү да өлкөнүн инфраструктурасын өнүктүрүүгө жана ички рынок камсыз кылууга багытталган маанилүү өнөр жай тармагы болуп саналат.

Кыргызстанда 70тен ашык машина куруу үчүн тетиктер өндүрүлүп, Советтер Союзуна жөнөтүлгөн. Бул, өз кезегинде, Кыргызстан өнөр жайынын механизация жана индустриализациянын денгээлин көрсөтөт. Машина куруу үчүн тетиктерди өндүрүү өлкөнүн техникалык өнүгүүсүн камсыз кылган жана башка республикалар менен соода алмашуусун жеңилдеткен. Кыргызстанда чыгарылган өндүрүштүн 60тан ашык түрү чет өлкөлөргө жөнөтүлгөнү айтылат. Бул өлкөнүн өнөр жайы экспортко көпсалым кошуп, дүйнөлүк рынок чыгарылган продукциялар аркылуу экономикалык өсүшкө жетишкенин көрсөтөт. Экспорттун көп түрдүүлүгү Кыргызстан диверсифицированный камсыз кылып, сыртка таасирин

тийгизген. Кыргызстанда таш көмүр жана курулуш материалы экспорттун түрдүү түрлөрү, анын ичинде түстүү металлургия, айыл чарба жана машина куруу үчүн тетиктер өлкөнүн экономикасын сырттан келүүчү кирешелер менен камсыз кылган.

Кыргызстанда таш көмүр иштери жана курулуш материалдарынок өндүрүү иштери юштурулгандыгы белгиленет. Таш көмүр энергетика тармагында жана өнөр жайда колдонулуп, өлкөнүн ички муктаждыктарын камсыз кылган. Курулуш материалы болсо өлкөнүн инфраструктурасынын өнүгүүсүн жана курулуш секторунун өсүшүн көрсөтөт. Бул тармактар Кыргызстандын экономикасынын негизги бөлүктөрүн түзүп, айыл чарба жана тоо кен иштетүү тармактары менен бирге өлкөнүн өнөр жайынын негизин түзгөн [10, 596-б.].

Кыргызстан Советтер Союзунун ар кайсы аймактарына түстүү металлургия продукцияларын жана айыл-чарба буюмдарын жеткирип тургандыгы айтылат. Түстүү металлургия жана айыл чарба буюмдары Советтер Союзу үчүн маанилүү товарлар болчу. Бул Кыргызстан үчүн тышкы соода алмашууларын жогорулатуунун жана Союздун башка республикаларына керек болгон. Кыргызстанда 70тен ашык машина куруу үчүн тетиктер чыгарылып, Советтер Союзуна жөнөтүлгөн. Бул өндүрүштүн механизация жана оор өнөр жайга карай жылышын билдирет.

Кыргызстанда чыгарылган өндүрүштүн 60тан ашык түрү чет өлкөлөргө жөнөтүлгөнү айтылат. Бул өлкөнүн өндүрүштүкү ар түрдүү болгонун гана, чет өлкөлөргө көп түрдөгү продукция экспорттоо менен Кыргызстандын экономикасына кошумча киреше алып келгенин билдирет. Кыргызстандаги өнөр жай тармактарынын өнүгүшүн, анын ичинде таш көмүр иштери, курулуш материалы, металлургия жана айыл чарба продукциясын рынокко экспорттоо, ошондой эле машина куруу үчүн тетиктерди өндүрүү тармактарындагы иш-аракеттерди сүрөттөйт.

Кыргыз ССРинде ар түрдүү өнөр жай продукциялары өндүрүлгөнү айтылат. Жүк ташуучу машиналар жана чогултуучу пресс машинылары, жабдуулар жана автоматташтыруу каражаттары, электролампарлар жана кир жуучу машиналар чыгарылган. эле Кыргыз ССРи союздук республикаларга эт чыгаруу жана табигый жүндү даярдоо боюнча 39,8%ды түзгөнү белгиленет. Бул кыргыз экономикасынын айыл чарбаунун өнүккөндүгүн жана эт, жүн сыктуу производстволардын ички жана тышкы рынок экспорттоонун маанилүүлүгүн көрсөтөт. Табигый жүндү даярдоо жана эт чыгаруу тармактары республика айыл чарба өнүмдөрүн өндүрүүнүн алдыңкы багыттары болгон. Сырткы кийимдер үчүн кездемелердин чыгарылышы дагы белгиленген. Бул Кыргызстандын жеңил өнөр жай тармагынын өнүгүшүн көрсөтөт. Кыргызстандагы өнөр жайдын кеңири түрдүүлүгүн жана өндүрүштүн ар түрдүү тармактарындагы жетишкендиктерди көрсөткөн. Өнөр жай продукцияларынын көп Совет түрдүүлүгү жана алардын ички жана тышкы рыночный рынок большиетталышы Кыргызстандытер Союзу доорунда маанилүү экономикалык өнөктөш кылып, өлкөнүн экономикалык жана техникалык өнүгүүсүнө салым кошту. Ошондой эле Кыргызстандын айыл чарба жана жеңил өнөр жай тармактарындагы маанилүү ролун жана союз республикаларга чыгарылган

Кыргызстандын өнөр жайындагы маанилүү өсүштү жана анын Советтер Союзунун башка республикалары менен салыштырганда алган ордун баяндоодо. 1961-1970-жылдар аралыгында Кыргызстан өндүрүштө олуттуу ийгиликтерге жетишип, 11,8%дык өсүш менен биринчи орунга чыгып, Союздук денгээлге жеткен. Бул өлкөнүн экономикасындагы динамикалуу өсүүнү, индустриализация жана өндүрүштүк ийгиликтерди көрсөтөт. Өнөр жай

тармагында жетишкендиктер Кыргызстанды Советтер Союзундагы эң алдыңкы республикалардын катарында болгон [1].

Кыргызстандагы өнөр жай тармактарындагы өнүгүүнү, анын ичинде оор жана жеңил өнөр жайдын арасындагы айырмачылыктарды жана жеңил өнөр жай тармактарынын ийгиликтерин сүрөттөйт. Кыргызстанда оор өнөр жайы, анын ичинде металлургия, энергетика жана башка оор өнөр жай тармактарында жетишкендиктер болгон [21]. Пахта тазалоо өндүрүшү жана пахта кездемелерин чыгаруу, жүн, жибек кездемелерин өндүрүү, токуу буюмдары жана килем өндүрүүгө жакшы мүмкүнчүлүктөр түзүлгөн. Бул Кыргызстандагы өнөр жай тармактарынын өнүгүүсүн жана жеңил өнөр жайдын ийгиликтерин көрсөтөт. 1970-жылдары Кыргызстандын жеңил өнөр жайы айрыкча жеңил өнөр жай тармагында, жүндү, терини иштетүү жана килем чыгаруу сыяктуу багыттарда өнүгүүгө жетишкен. Бирок, бул тармак оор өнөр жай менен салыштырганда, биринчи орунду алган эмес. Ошентсе да, жеңил өнөр жайдын жогорку чегине жетиши өлкөнүн экономикалык өсүшүн жана өндүрүштүн ар түрдүүлүгүн камсыз кылган маанилүү болгон [6].

1950-жылдардын ортосунан баштап Кыргызстанда жүргүзүлгөн бир катар саясий жана экономикалык реформаалардын өлкөнүн өз алдынча өнүгүүсүнө жол ачкандыгы жөнүндө айтылат. Атап айтканда, Министр СССР Совет в 1955-жылы 4-майдагы «Союздук республикалардын эл чарбасын пландоо жана каржылоо тартибине өзгөртүүлөрдү кыргызүү» боюнча тому Кыргызстану үчүн маанилүү иш-аракеттерди камсыз кылган [13, 3-6].

1957-жылы СССРде өнөр жайды жана курулушту башкарууну жакшыртууга багытталган маанилүү өзгөртүүлөр жана реформа сунуштары жөнүндө айтылат. Бул өзгөртүүлөр Кыргызстан жана башка союздук республикалар үчүн маанилүү болгон жана экономикалык өнүгүү үчүн шарттарды түзгөн.

1957 – жылы февралда КП БК Пленуму өндүрүш жана курулушты башкарууну кайрадан карап чыгуу керектигин сунуштаган. Бул сунуш социалистические республиканские ардагы өнөр жайды жана курулушту башкарууда натыйжалуулугун арттыруу максатын көздөгөн. Бул демилге мамлекеттин башкаруу структурасын өркүндөтүүгө, экономический процесстерди жакшыртууга багытталган [11, 167-6].

Совет мезгилинде экономикалык башкарууну жакшыртуу үчүн кабыл алынган маанилүү сунуштарды чагылдырат. Министр ортосундагы ведомстволук барьерлерди жоюу, өндүрүш резервдерин рационалдуу пайдалануу жаналык райондордо экономиканын комплекстүү өнүгүшүнө шарт түзүү — бул жогорку натыйжалуу жана координацияланган экономика үчүн зарыл болгон кадамдар. Бул өзгөртүүлөр Советтер Союзунун экономикисиндагы иштешүүнүн эффективдүүлүгүн жогорулатууга, ресурстарды таратканда тең салмактуулукту сактоого жана в регионе жалпы өнүгүүгө шарт түзүүгө багытталган [9, с.283].

Натыйжада совет мезгилинде өнөр жайдын тармагы өлкөнүн социалдык-экономикалык өнүгүүсүндө маанилүү роль ойнойт жана көптөгөн жумуш орундары менен камсыз кылынган. Эгемендүүлүк алган соң, Кыргызстан өзүнүн экономикалык жана өнөр жай саясатын эркин ишке ашырууга мүмкүнчүлүк алды. Бирок бул мезгилде өлкө көптөгөн кыйынчылыктар менен туш келди, анын ичинде мурдагы Советтик экономикадан калган тармактардын инновациялык жана натыйжалуу өнүгүшүнө болгон зарыл шарттардын жоктугу, ишканалардын өндүрүштүк потенциалынын жоктугу көптөгөн маселени жаратты. Андыктан, бул тармак дагы да болсо иликтөөлөрдү талап кылаарына токтолдук.

Колдонулган адабияттардын тизмеси

1. Абдуразаков И. Развитие промышленности Киргизии. – Фрунзе Кыргызстан, 1965;

2. Бегалиев З.К., Сооданбеков К. Промышленность Киргизии в девятой пятилетке. – Фрунзе: Кыргызстан, 1976;
3. История Киргизской ССР В 5 томах. – Фрунзе: Кыргызстан, 1990;
4. Киргизстан к 60-летию образования. Юбил. стат. ежегодник. – Фрунзе: Кыргызстан, 1984;
5. Кумсков В.И. Проблемы экономического роста Киргизской ССР – Фрунзе Кыргызстан, 1977;
6. Курманбаева Р. Индустрия Киргизстана. Советская Киргизия. 1970. – 24 декабря;
7. Молдокулов А. Региональные проблемы развития экономики – Фрунзе Кыргызстан, 1984;
8. Молдустанов Т. Киргизская ССР в системе народнохозяйственного комплекса страны Фрунзе: Илим, 1984;
9. Народное хозяйство Киргизской ССР в 1975 году. Стат. Ежегодник – Фрунзе Кыргызстан, 1976;
10. Советская Киргизия. 1971. – 19 марта.
11. Советская Киргизия. 1971. – 27 ноября;
12. Тенденции экономического развития Киргизской ССР (под ред. К. Сооданбекова) Фрунзе: Илим, 1974;
13. Экономический рост и анализ развития страны через макроэкономические показатели // [Электрондук ресурс]. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskii-rost-i-analiz-razvitiya-strany-cherez-makroekonomicheskie-pokazateli> - Загл. с экрана. (каралган датасы 10.12.2024)

Рецензент: тарых илимдеринин кандидаты, доцент Алыкулова Г.К.